

filozófiai művében (*Critique de la raison dialectique*), valamint számos nyilatkozatában adta már tanújelét e törekvésének. Álláspontjának lényege, hogy a marxizmus korunk olyan adekvát filozófiája, melyet nem lehet túlhaladni, egyetlen fogyatékosága, hogy rendszeréből kimarad az egyén. Az egzisztencializmus lét-jogosultságát éppen az indokolja, hogy az egyén problémáival foglalkozik. Ezért, szerinte, az lenne a megoldás, ha a két filozófia egyesülne, illetve az egzisztencializmus felszívódna a marxizmusba. Köpeczi álláspontja ebben a tekintetben is nagyon körültekintő. Elismeri, hogy Sartre kérdésfeltevésében van bizonyos relatív jogosultság, s ebből a marxistáknak le kell vonniuk a megfelelő konzekvenciákat. Mint írja: „...a marxizmus a forradalom előtt, de utána is hosszú ideig a régi társadalmi rend megdöntésére és az új megalapozására fordította minden erejét, s ezért elsősorban a társadalom egészének kérdéseivel... foglalkozott. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyént teljesen elhanyagolta volna, hiszen az új társadalom kialakítása az egyéni élet megváltoztatásának ügyével is szorosan összeforrt. Mégis volt bizonyos egyoldalúság, melyet részben a történelmi fejlődés hozott magával, részben súlyosbított a személyi kultusz dogmatikus felfogása egyén és társadalom kapcsolatáról...” Mindez azonban csak annyit jelenthet, állapítja meg a továbbiakban, hogy a marxizmusnak általánosítania kell a pszichológiai, a szociológiai stb. kutatások legújabb eredményeit, gazdagodnia kell ezekkel, de semmiképpen nem lehetséges az egzisztencializmussal való kiegészítése, hiszen a két filozófia alapítélei objektíve kizárják egymást. A marxizmus dialektikus materialista, az egzisztencializmus pedig még sartré-i ateista formájában is szubjektív idealista filozófia.

Ami a kötet antológiai részét illeti, az egészében véve igen alapos, tudományos megfontoltságra vall. Az antológia az egzisztencializmus valóban legnagyobb és legnagyobb hatású képviselőitől közöl szemelvényeket. A szövegválogatás egyszerűsége igazolni látszik a tanulmány azon megállapítását, hogy „az egzisztencializmusnak mint filozófiának erősen művészi jellege van”. Ennek megfelelően a könyv a felsorolt szerzők mindegyikétől filozófiai és esztétikai-irodalmi tanulmányokat, illetve tanulmányrészleteket közöl. A válogatás tudományos megalapozottsága és a szűk keretekhez mért viszonylagos gazdagsága az egyes szerzők szövegeinek vonatkozásában is fennáll. Általában minden szerzőnek a legfontosabb, leghatásosabb műveiből olvashatunk az illetőt leginkább jellemző szövegeket. Különösen vonatkozik ez a szépírókra, kevésbé sikeres a Kierkegaard filozófiai álláspontját illusztrálni hivatott szövegrészek esetében. A kierkegaardi életstádiumokat bemutató szemelvények pl. nehézkesek, és főként keveset mond a vallásos stádiumról szóló részlet, pedig Kierkegaard filozófiájában központi helyet foglal el a vallás, a paradox istenhit. Tekintettel a szövegek rendkívüli elvontságára, bonyolult stílusára, és azt figyelembe véve, hogy a könyv szélesebb olvasóközönség számára készült, talán nem lett volna felesleges az egyes szemelvényeket röviden interpretálni, hiszen pl. Heidegger majdnem teljes terjedelemben közölt *Mi a metafizika* c. munkájának olvasása még a filozófiával foglalkozó szakember számára is igen komoly szellemi teljesítményt jelent. Formai szempontból nagyobb teljességre lehetett volna törekedni az egyes szerzők életéről és főleg munkásságáról szóló összefoglalások megismerésében.

Ezek az apróbb, inkább formális jellegű fogyatékoságok azonban nem érintik a kötet lényegét, nem kisebbítik alapvető értékeit és kulturális életünkben betöltött aktuális és feltétlenül pozitív szerepét. (*Gondolat Könyvkiadó 1965.*)

SUKI BÉLA

JEGYZETEK EGY TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYRŐL

GYERGYAI ALBERT: KORTÁRSÁK

A tanulmánygyűjtemények legtöbbszörnek van valamilyen avitt szaga; egy-egy régen írott cikkről nehéz lefújni az idő porát. Gyergyai Albert *Kortársak* című kötet, amely *Klasszikusok* c. műve folytatásaként a modern világirodalom nagyjairól, sőt a legnagyobbjairól írott tanulmányait gyűjti egybe, a fenti általánosnak tartott szabályt erősítő remek kivétel. Ugyanis Gyergyai Albert rendkívüli irodalmi, képzőművészeti műveltsége mellett olyan művészi képességgel is rendelkezik, amellyel az író, a költőt az állandóan megújuló irodalmi, művészi élet egészében tudja látni és láttatni — a mindenkori társadalmi valóság viszonylatában.

Ő nem mércével, előre kiagyalt vagy kiválasztott mintához méricskéli az író életművét, mert vannak, kik a Mont Blancot összetévesztik a szélhordta dombocskával, hanem azt kutatja: mi az, amit az író legnemesebb önmagából adott az emberiségnek. Az ilyen kritikái, pontosabban világnézeti nézőszempont nem tévedhet, mert csak azok szavát halja és érti és továbbítja, akiknek szíve az emberek millióinak szent ügyéért: a szabadság eszméjéért dobogott. Állításunk igazolására az 1937-ben írott Roger Martin du Gard-tanulmányt említjük meg csak, melynek minden sora ma is friss és időszerű. Az „ismeretlen” Martin du Gard-ról, az emberről és az íróról amit mond, ma is helytálló — úgyanyira, hogy újabbat például Camus is csak olyan mértékben tud róla mondani, amilyen arányokban azóta a halál kibontakoztatta teljes gazdagságában és egységében az író életművének körvonalait. Amikor Gyergyai Albert az író, a költőt „hazájának, korának és kortársainak légkörében” vizsgálja — azt is kutatja, hogy az osztályharcok hullámverésében az író, a költő hogyan azonosul népe igazságkövetelésével, a szocializmus győzelméért folytatott sok évszázados harcával, hogy miféle nyomor, vérbe fojtott sztrájkok, aranyhegyen trónoló átkozott erőszak mondatja a költővel a kisemmizettek millióinak nevében azt a tiltakozó „nem”-et, amelytől visszhangzik a vén, „darabokra tört” Európa.

E kötet mindegyik tanulmányát jellemzi ama szép keresése, amelynek legjellemzőbb vonása a szociális jó és a szociális igaz. A tudós és a művész, (ki, mint — Verhaeren mondja a költőről, hogy „nem maradhat közömbös korának roppant erőfeszítéseivel, az emberi géniusnak bámulatos teljesítményeivel szemben, s át kell hogy engedje magát mindannak, amit lát és hall...”.) láttatja és érezteti e művében korunk heroikus emberségét az embertelenséggel szemben. És ennek az óriási arányú harcnak a művészi ábrázolásában helyet kapnak mindazok, kik halhatatlan kortársai és örök barátai a mai olvasónak. S mert mindig a magyar „én” irodalmi és művészi „látója”-ként vizsgálja egyetemes összefüggéseiben az olykor vulkanikus eredetű társadalmi-irodalmi jelenségeket, érdekeltté tesz bennünket olyannyira, hogy az 1930-ban írott Valéry-tanulmánya olvasásakor átéljük a harmincas évek minden keserűségét, reménytelen reménységét. Az újjáalkotás lázában ugyanis, amikor Valéryt „mai Hamlet”-nek nevezi, az a „mai Hamlet” ő volt maga, ki „Hit, becsvágy és illúzió híján valami szörnyű tisztánlátással, amely csak értelmi spektrumokat, fogalmakat és kapcsolatokat tud mindenfelé, ott ül pörén és fázlódva a világ Helsingörjének erkélyén. Körötte mint egy temető, egy háború emlékei, szenvedélyek, gyáriasság, újságvágy, évezredes előítéletek, s a rend vagy a zűrzavar egyformán vesztes egyeduralma”.

És a harmincas évek Hamletjének „játékait” „egy régi és egy új világ döntő harca” árnyékolta.

„Csodálatra születtem” — mondta Goethe, pedig igazában a költő, a művész, a tudós harcra született, különösen oly korban, „mikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra.” A harmincas évek Hamletjének hamar rá kellett döbbsennie, hogy a művészet az emberi életet csak úgy teszi szebbé, ha az nem díszére, hanem védelmére szolgál.

És amit Gyergyai Albert Tolsztojról mond, azt elmondhatjuk e tanulmánykötetéről is, hiszen a legnagyobbak szólalnak meg benne: „Nemcsak könyv, nemcsak élvezetes irodalom, hanem emberformáló, életirányító energia, s mindegyik Schiller haragjaként emlékeztet minden idők írástudóinak feladatára és méltóságára.” (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965.*)

MADÁCSY LÁSZLÓ